

معظم حسین، راجات کاتھوریا، ایانا تول اسلام

توسعه‌ی اقتصادی در آسیای جنوبی

(هند، پاکستان، بنگلادش، سری لانکا)

ترجمه‌ی

رضا شیرادی



This is a Persian translation of
South Asian Economic Development (2nd edition)
by M. Hossein, R. Kathuria, I. Islam
London: Routledge, 2010
Translated by Reza Shirzadi
Agah Publishing House, Tehran, 2015
E.mail: info@agahpub.ir

سرشناسه: حسین، معظم، ۱۹۵۰ م.
عنوان و نام پدیدآور: توسعه اقتصادی در آسیای جنوبی (هند، پاکستان، بنگلادش، سری لانکا)
نویسندگان: معظم حسین، راجات کاتوریا، ایاناتول اسلام: مترجم رضا شیرزادی.
مشخصات نشر: تهران، آگه، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۲۶۰ ص: نمودار.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۴۹-۲۹۲-۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: عنوان اصلی: South Asian economic development, 2nd ed. c.2010.
یادداشت: واژه نامه.
یادداشت: کتاب نامه.
یادداشت: نمایه.

موضوع: رشد اقتصادی
موضوع: آسیای جنوبی - اوضاع اقتصادی
شناسه افزوده: کاتوریا، راجات
شناسه افزوده: Kathuria, Rajat
شناسه افزوده: اسلام، ایاناتول، ۱۹۵۲ م.
شناسه افزوده: Islam, Iyanatul
شناسه افزوده: شیرزادی، رضا، ۱۳۴۷ م مترجم
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ت ۹ ج ۵ / HC۴۳۰ / ۶
رده بندی دیویی: ۳۳۸ / ۹۵۴
شماره کتابشناسی ملی: ۳۲۴۶۸۶۷



توسعه ی اقتصادی در آسیای جنوبی
(هند، پاکستان، بنگلادش، سری لانکا)
معظم حسین، راجات کاتوریا، ایاناتول اسلام
ترجمه ی رضا شیرزادی

چاپ یکم: ترجمه ی فارسی: ۱۳۹۲، آماده سازی، حروف نگاری و نظارت بر چاپ دفتر نشر آگه
(ویرایش: اشرف ذریع خواه؛ حروف نگار و صفحه آرا: فرشته آذرباد)
لیتوگرافی: طلاووس رایانه، چاپ: منصور، صحافی: چاوش
شمارگان: ۲۵۰ نسخه
همه ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

نشر آگه

ابوریحان، خیابان روانمهر، شماره ۱۹

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.ir

قیمت: ۲۲,۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۵	یادداشت مترجم
۲۱	پیش‌گفتار
۲۵	تشکر و قدردانی

بخش یکم: مقدمه

۲۷	
۲۹	۱. توسعه‌ی اقتصادی آسیای جنوبی
۵۵	۲. محک‌زدن عملکرد اقتصادی آسیای جنوبی
۶۷	۳. محک‌زدن توسعه‌ی انسانی آسیای جنوبی در عصر فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات
۷۷	۴. پویایی‌های جمعیت‌شناختی آسیای جنوبی

بخش دوم: توسعه‌ی اقتصادی آسیای جنوبی

۸۵	
۸۷	۵. منابع انسانی و عملکرد اقتصادی
۱۰۵	۶. نهادهای بازار کار و عملکرد اقتصادی
۱۲۱	۷. اهداف توسعه‌ی هزاره و دست‌آوردها تا سال ۲۰۰۵
۱۳۱	۸. مدیریت کلان اقتصادی در عصر انقلاب اطلاعات
۱۴۱	۹. اصلاحات اقتصادی در آسیای جنوبی
۱۶۷	۱۰. ادغام تجاری و اقتصادی
۲۰۱	۱۱. کشاورزی و توسعه‌ی روستایی
۲۱۹	۱۲. تغییرات اقلیمی، رشد و فقر
۲۴۳	۱۳. موضوعات فن‌آوری اطلاعات

بخش سوم: آسیای جنوبی در قرن بیست و یکم

۲۶۵

۲۶۷

۲۹۳

۱۴. رشد هند بر مبنای انقلاب اطلاعات

۱۵. آسیای جنوبی در قرن بیست و یکم

۳۰۹

۳۱۲

۳۱۴

۳۱۵

۳۱۹

۳۲۱

۳۲۳

۳۵۵

پیوست ۱-۱

پیوست ۱-۱۴

پیوست ۲-۱۴

پیوست ۳-۱۴

پیوست ۴-۱۴

پیوست ۵-۱۴

کتاب‌نامه

نمایه

www.ketab.ir

فهرست نمودارها

- ۱۷۸ ۱-۱۰. تجارت جهانی و جنوب آسیا
- ۱۷۹ ۲-۱۰. سهم نسبی تجارت جنوب آسیا
- ۱۸۲ ۳-۱۰. محصولات عمده‌ی صادراتی بنگلادش
- ۱۸۵ ۴-۱۰. محصولات عمده‌ی صادراتی هند
- ۱۸۸ ۵-۱۰. محصولات عمده‌ی صادراتی پاکستان
- ۱۹۱ ۶-۱۰. محصولات عمده‌ی صادراتی سری لانکا
- ۲۱۴ ۱-۱۱. نهادهای حکومتی پیشنهادی در سه سطح تحت حکم سال ۲۰۰۸
- ۱-۱۲. نوسان‌ها در دما به سانی گراد برای ۱۴۰ سال گذشته (جهان) و ۱۰۰۰ سال گذشته (نیمکره‌ی شمالی)
- ۲۳۹ ۲-۱۲. آثار بوم‌شناختی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه‌ی منتخب
- ۲۴۱ ۱-۱۴. تراکم تلفن همراه و درآمد سرانه در ایالت‌های هند
- ۲۷۱ ۲-۱۴. رشد مشترکان تلفن ثابت و همراه
- ۲۷۶ ۳-۱۴. تعداد مشترکان جدید
- ۲۷۹ ۴-۱۴. نرخ نفوذ تلفن همراه در هند و کشورهای مورد مقایسه
- ۲۸۰ ۵-۱۴. نرخ مکالمه در دقیقه در کشورهای منتخب
- ۲۸۱ ۶-۱۴. میزان استفاده از تلفن همراه در سراسر ایالت‌ها، مارس ۲۰۰۸
- ۲۸۴ ۷-۱۴. تراکم مخابراتی شهری و روستایی

فهرست نقشه‌ها

- ۱۹۷ ۱۰-۱. سه ریاست کل هند بریتانیا: بمبئی، بنگال، و مدرس
- ۱۹۷ ۱۰-۲. کمربند ساحلی چین و جنوب آسیا
- ۲۳۷ ۱۲-۱. سرچشمه‌ی رودخانه‌های گنگ، برامپوترا و مگنا

فهرست جدول‌ها

- ۱-۱. شرایط اولیه: سرانه‌ی تولید ناخالص داخلی و شاخص‌های توسعه‌ی انسانی،
۱۹۶۰-۱۹۹۵، جنوب آسیا در مقایسه با کره‌ی جنوبی ۳۲
- ۲-۱. سرانه‌ی تولید ناخالص داخلی اقتصادهای جنوب آسیا و کره‌ی جنوبی به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی ایالات متحده (برابری قدرت خرید به دلار آمریکا) ۱۹۵۰-۱۹۹۵ ۳۲
- ۱-۲. درصد نرخ‌های رشد بخشی ۱۹۹۱-۱۹۹۴ و ۲۰۰۴-۲۰۰۵ ۵۶
- ۲-۲. درصد سهم بخشی از تولید ناخالص داخلی ۱۹۹۰-۲۰۰۵ ۵۷
- ۳-۲. نرخ پس‌اندازهای داخلی و سرمایه‌گذاری (درصدی از تولید ناخالص داخلی) ۵۸
- ۴-۲. تغییر سالانه‌ی تجارت خارجی (به درصد) ۵۸
- ۵-۲. حساب جاری ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (تراز پرداخت‌ها به میلیون دلار آمریکا) ۵۹
- ۶-۲. ادغام در اقتصاد جهانی ۶۰
- ۷-۲. بدهی خارجی ۱۹۹۰-۲۰۰۵ ۶۱
- ۸-۲. بدهی معوقه‌ی سال ۲۰۰۵ ۶۲
- ۹-۲. شاخص‌های عمده‌ی اقتصادی کلان ۱۹۹۰-۲۰۰۶ ۶۳
- ۱-۳. شاخص‌های عمده‌ی اجتماعی ۱۹۹۵-۲۰۰۶ ۶۸
- ۲-۳. سند توسعه‌ی انسانی جنوب و جنوب شرقی آسیا دهه‌های ۱۹۹۰-۲۰۰۰ ۷۰
- ۳-۳. سطح متغیر فقر ۷۱
- ۴-۳. توزیع درآمد و برآوردهای برابری قدرت خرید از تولید ناخالص داخلی ۷۲
- ۵-۳. ریشه‌کنی فقر مطلق ۷۳
- ۶-۳. دسترسی به آموزش ابتدایی همگانی و ترویج برابری جنسیتی ۷۴
- ۷-۳. کاهش مرگ‌ومیر کودکان و بهبود بهداشت مادران ۷۴
- ۱-۴. وضعیت جمعیت‌شناختی ۷۸

- ۷۸ ۲-۴. برآوردهای جمعیتی و استفاده از زمین
- ۸۰ ۳-۴. توزیع جمعیتی به لحاظ سن و نسبت تکفل
- ۸۰ ۴-۴. نرخ مشارکت نیروی کار در بخش‌ها طی سال‌های ۱۹۸۰-۲۰۰۵
- ۸۱ ۵-۴. زنان در توسعه در کشورهای منتخب آسیایی طی سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۰۵
- ۸۱ ۶-۴. نیروی کار زنان طی سال‌های ۱۹۹۰-۲۰۰۵
- ۸۲ ۷-۴. نرخ استفاده از وسایل پیش‌گیری از حاملگی طی سال‌های ۱۹۹۵-۲۰۰۵
- ۱-۵. میزان نسبی هزینه‌ی اجتماعی در آسیای جنوبی (در سال ۱۹۹۵) در ارتباط با ابتکار عمل ۲۰:۲۰ برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل متحد (درصدی از کل هزینه‌ی حکومت مرکزی)
- ۹۹ ۲-۵. نرخ‌های بازده آموزش خصوصی در مقابل اجتماعی در آسیای جنوبی (درصد)
- ۱۰۰ ۱-۶. شاخص تحریف برای آسیای جنوبی در بازارهای عامل در دهه‌ی ۱۹۷۰
- ۱۱۱ ۲-۶. تصویب پیمان‌های اصلی سازمان بین‌المللی کار (در ۱۹۹۴)
- ۱۱۳ ۳-۶. وضعیت دستمزدهای واقعی در آسیای جنوبی (درصد)
- ۱۱۶ ۱-۷. شرایط جمعیت‌شناختی
- ۱۲۱ ۲-۷. برآورد جمعیت و استفاده از زمین
- ۱۲۳ ۳-۷. توزیع جمعیت بر مبنای سن و نسبت تکفل ۱۹۹۶-۲۰۰۵
- ۱۲۴ ۴-۷. نرخ مشارکت نیروی کار در بخش‌ها ۱۹۸۰-۲۰۰۴
- ۱۲۵ ۵-۷. نیروی کار زنان ۱۹۹۰-۲۰۰۵
- ۱۲۶ ۶-۷. نرخ باروری و استفاده از وسایل پیش‌گیری ۲۰۰۰-۲۰۰۵
- ۱۲۷ ۷-۷. ریشه‌کنی فقر شدید
- ۱۲۸ ۸-۷. دسترسی به آموزش ابتدایی همگانی و ارتقای برابری جنسیتی
- ۱۲۹ ۹-۷. کاهش مرگ‌ومیر کودکان و بهبود سلامت مادران
- ۱۲۹ ۱-۸. روند نرخ‌های تورم، رشد تولید ناخالص داخلی و توسعه‌ی پولی در کشورهای منتخب
- ۱۳۲ ۲-۸. نرخ‌های ارز طی سال‌های ۱۹۸۸-۲۰۰۸ (ارزهای ملی به دلار آمریکا)
- ۱۳۳ ۳-۸. روند استهلاک در نرخ برابری اسمی نسبت به دلار آمریکا در جنوب آسیا
- ۱۳۴ ۴-۸. روندهای تجارت خارجی و موازنه‌ی تجاری (تغییرات سالیانه، درصدی از تولید ناخالص داخلی)
- ۱۳۵ ۵-۸. نسبت‌های صادرات به واردات (درصد)
- ۱۳۶ ۶-۸. رشد بدهی‌های خارجی ۱۹۸۷-۲۰۰۶ (میلیارد دلار آمریکا)

- ۷-۸. روندهای نسبت بازپرداخت اصل و فرع بدهی‌ها ۱۹۸۵-۲۰۰۵ (درصد از صادرات)
- ۸-۸. کمک‌های رسمی توسعه‌ای (ODA) دریافت شده (پرداخت خالص)
- ۸-۹. شاخص‌های مالی ۱۹۹۸-۲۰۰۵ (درصدی از تولید ناخالص داخلی)
- ۹-۱. اصلاح تعرفه
- ۹-۲. موانع تعرفه‌ای اسمی در محصولات اولیه و تولید شده در سال ۲۰۰۵
- ۹-۳. پوشش محدودیت کمی (درصدی از کل تولید)
- ۹-۴. عملکرد خصوصی سازی در سال ۱۹۹۴
- ۹-۵. گزارش خصوصی سازی پاکستان در سال ۱۹۹۴
- ۹-۶. نرخ‌های رشد ارزش افزوده‌ی تولید و سهام در کشور ۱۹۷۰-۱۹۹۴ (درصد)
- ۷-۹. جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به جنوب آسیا ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (میلیون دلار آمریکا)
- ۸-۹. تغییرات اصلی در چارچوب مقرراتی هند برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ۱۹۹۱-۲۰۰۵
- ۱-۱۰. روندهای ادغام تجاری در جنوب و شرق آسیا (درصد)
- ۲-۱۰. روندهای اخیر ادغام تجاری در جنوب آسیا طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۵ (درصد)
- ۳-۱۰. حمایت از تولیدکنندگان محصولات کشاورزی، کشورهای منتخب سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (درصد)
- ۴-۱۰. انتقال‌های خالص شخصی یک طرفه طی سال‌های ۱۹۸۱-۲۰۰۵
- ۵-۱۰. نرخ‌های رشد تجارت کالا در اقتصادهای جنوب و شرق آسیا از ۱۹۷۱-۱۹۸۰ تا ۲۰۰۰-۲۰۰۵ (درصد سالانه)
- ۶-۱۰. صادرات کالا از اقتصادهای جنوب و شرق آسیا ۱۹۹۰-۲۰۰۵
- ۷-۱۰. ماتریس تجارت منطقه‌ای (واردات به اضافه‌ی صادرات) آسیای جنوبی (میلیون دلار آمریکا)
- ۸-۱۰. تراز تجاری منطقه‌ای در آسیای جنوبی (میلیون دلار آمریکا)
- ۹-۱۰. تراز تجاری آسیای جنوبی (صادرات منهای واردات) با مناطق دیگر (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۰-۱۰. تراز تجاری بنگلادش با شرکای عمده‌ی تجاری (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۱-۱۰. صادرات بنگلادش به مقاصد عمده (میلیون دلار آمریکا)

- ۱۸۳ ۱۰-۱۲. ساختار تجارت کالا و خدمات، بنگلادش ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (درصدی از کل)
- ۱۸۴ ۱۰-۱۳. تراز تجاری هند با شرکای تجاری عمده (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۸۴ ۱۰-۱۴. صادرات هند به مقصدهای عمده (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۸۶ ۱۰-۱۵. ساختار تجارت کالا و خدمات، هند ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (درصدی از کل)
- ۱۸۷ ۱۰-۱۶. تراز تجاری پاکستان با شرکای تجاری عمده (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۸۷ ۱۰-۱۷. صادرات پاکستان به مقصدهای عمده (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۸۷ ۱۰-۱۸. ساختار تجارت کالا و خدمات، پاکستان ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (درصدی از کل)
- ۱۸۹ ۱۰-۱۹. تراز تجاری سری لانکا با شرکای عمده‌ی تجاری (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۹۰ ۱۰-۲۰. صادرات سری لانکا به مقصدهای عمده (میلیون دلار آمریکا)
- ۱۹۱ ۱۰-۲۱. ساختار تجارت کالا و خدمات، سری لانکا ۱۹۹۰-۲۰۰۵ (درصدی از کل)
- ۱۹۸ ۱۰-۲۲. صادرات کالا و سهم از صادرات جهانی ۱۹۹۰-۲۰۰۵
- ۱۹۹ ۱۰-۲۳. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ژاپن در آسیا ۱۹۵۱-۱۹۸۸
- ۲۰۴ ۱۱-۱. تولید برنج و غلات در سال‌های ۱۹۸۵-۱۹۹۴ (میانگین ۵ سال)، (هزار تن)
- ۲۰۴ ۱۱-۲. محصول غلات ۱۹۹۰-۱۹۹۲ تا ۲۰۰۳-۲۰۰۵ (کیلوگرم در هکتار)
- ۲۰۵ ۱۱-۳. ارزش افزوده‌ی بخش کشاورزی به ازای کارگر در سال ۲۰۰۰ (دلار آمریکا)
- ۲۰۵ ۱۱-۴. میانگین ارزش سالانه‌ی واردات خالص گندم و برنج (میلیون دلار آمریکا)
- ۲۰۶ ۱۱-۵. ارزش مالی صادرات محصولات و تولیدات وابسته ۱۹۸۱-۱۹۹۴
- ۲۰۷ ۱۱-۶. استفاده از فن‌آوری بذر-کود-آبیاری ۱۹۹۲-۲۰۰۳
- ۲۰۹ ۱۱-۷. شکاف عرضه و تقاضا برای برنج و گندم در هند در سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۲۶ (میلیون متریک تن)
- ۲۱۰ ۱۱-۸. واحدهای اداری-اجرایی فعلی در بنگلادش
- ۲۱۳ ۱۲-۱. اطلاعات پایه درباره‌ی بنگلادش
- ۲۳۸ ۱۲-۲. سناریوهای آب‌وهوایی برای بنگلادش در ۲۰۳۰ و ۲۰۵۰
- ۲۴۰ ۱۳-۱. دیدگاه کیفی صنعت فن‌آوری اطلاعات درباره‌ی برون‌سپاری خارجی
- ۲۴۵ ۱۳-۲. عملکرد صنعت فن‌آوری اطلاعات منتخب مطابق با عملکرد اقتصاد کلان در هند و ایرلند در اوایل سال ۲۰۰۳
- ۲۴۵ ۱۳-۳. هند و چین: مقایسه‌ای در معیارهای منتخب
- ۲۵۱

- ۱۴-۱. نرخ‌های نفوذ خطوط ثابت، تلفن همراه، اینترنت و پهن‌بند در هند ۲۷۶
- ۱۴-۲. اهداف اینترنت و پهن‌بند به صورت میلیون‌ها مشترک ۲۷۷
- ۱۴-۳. سهم‌های بازار تلفن همراه، مارس ۲۰۰۸ (درصد) ۲۷۹
- ۱۴-۴. پوشش تلفن همراه در کشورهای منتخب (درصد جمعیت تحت پوشش شبکه‌ی تلفن همراه) ۲۸۰
- ۱۴-۵. شاخص‌ها برای ایالت‌ها به‌طور جداگانه ۲۸۲
- ۱۴-۶. ضریب تغییر در ایالت‌ها ۲۸۳
- ۱۴-۷. رشد مکالمه‌ی تلفن همراه در هر ایالت ۲۸۵
- ۱۴-۸. صندوق تعهد خدمات همگانی (میلیون دلار آمریکا) ۲۸۸
- پ-۱-۱. کتاب‌ها و تکنگاری‌های کتاب‌مانند درباره‌ی آسیای جنوبی: نمونه‌ای ۳۰۹
- تصادفی طی سال‌های ۱۹۶۰-۲۰۰۹ ۳۱۴
- پ-۱۴-۲-۱. آمارهای توصیفی ۳۱۸
- پ-۱۴-۳-۱. نتایج الگوهای اقتصادسنجی ۳۱۹
- پ-۱۴-۴-۱. مرزهای ایالتی و مجوزهای تلفن همراه ۳۲۱
- پ-۱۴-۵-۱. فعالیت‌ها توسط ایالت‌ها

یادداشت مترجم

منطقه‌ی آسیای جنوبی از مرزهای غربی افغانستان و پاکستان آغاز می‌شود و تا مرزهای شرقی شبه‌قاره‌ی هند ادامه دارد. مساحت این منطقه جمعاً نیم میلیون کیلومتر مربع، و شامل کشورهای هند، پاکستان، بنگلادش، سری‌لانکا، افغانستان، بوتان، مالدیو، میانمار (برمه)، و نیپال است. منطقه‌ی جنوب آسیا به تنهایی $\frac{3}{8}$ درصد از کل مساحت دنیا را به خود اختصاص داده، و در نقطه‌ی اتصال بین خاور میانه و جنوب شرق آسیا قرار دارد و تقریباً نیمکره‌ی شمالی اقیانوس هند را دربرمی‌گیرد. هم‌چنین این منطقه کانون اتصال آسیای مرکزی، خاورمیانه، خلیج فارس و خاور دور است.

جنوب آسیا چندان برخوردار از منابع مهم طبیعی مانند مواد معدنی و هیدروکربن‌ها نیست و از نظر انرژی فقیر است. ذخایر گاز این منطقه $\frac{1}{69}$ درصد کل ذخایر گاز جهان را تشکیل می‌دهد و $\frac{0}{106}$ درصد از نفت خام جهان را در خود جای داده است. ۲۰ درصد از کل پوشش جنگلی دنیا در این منطقه قرار دارد که دارای تعادل اکولوژیکی و تنوع زیستی است.

جمعیت این منطقه از ۵۶۲ میلیون نفر در سال ۱۹۶۰ به $\frac{1}{112}$ میلیارد نفر در سال ۱۹۹۰ و به $\frac{1}{300}$ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۵ افزایش یافته است. هند پرجمعیت‌ترین کشور منطقه و دومین کشور پر جمعیت جهان بعد از چین است. چهار کشور هند، پاکستان، بنگلادش، و سری‌لانکا ۹۶ درصد جمعیت کل منطقه را دارند. در میان آن‌ها، هند به تنهایی ۷۵ درصد جمعیت کل منطقه را به خود اختصاص داده است. نیمی از جمعیت این منطقه زیر خط فقر زندگی می‌کنند و از نظر شاخص توسعه‌ی انسانی، عقب‌مانده محسوب می‌شوند.

از نظر سیاسی، جنوب آسیا یکی از شکننده‌ترین و بی‌ثبات‌ترین مناطق جهان است. دو قدرت از شش قدرت اتمی جهان، در منطقه‌ی جنوب آسیا واقع شده‌اند. کشورهای منطقه دستخوش بی‌ثباتی سیاسی و ناامنی اجتماعی تجزیه‌طلبانه هستند و آن‌چه بنیادگرایی خوانده می‌شود، خواه در شکل اسلامی و خواه در شکل هندوئیسم، در این منطقه رشد قابل ملاحظه‌ای دارد. کشورهای جنوب آسیا طی سال‌های اخیر درگیر اختلافات و تنش‌های مختلف سرزمینی،

مرزی، و قومی بوده‌اند از جمله: اختلافات هند و پاکستان بر سر مسئله‌ی کشمیر، اختلافات هند و بنگلادش بر سر تعیین خط مرزی رودخانه‌ی گنگ، مسئله‌ی بنگالی زبان‌های هند و بنگلادش و جنبش‌های تجزیه طلبانه شان، اختلافات قومی هند و سری لانکا، اختلافات هند و نیپال، اختلافات پاکستان و افغانستان بر سر خط مرزی دیوراند. به این دلایل، کشورها و سازمان‌های بین‌المللی نسبت به مسائل این منطقه حساسیت نشان می‌دهند. وجه تشابه کشورهای منطقه، میراث مشترک استعماری انگلیس است که نظام‌های سیاسی و اجتماعی گوناگون دارند: از نظام‌های در حال گذار به دموکراسی هم چون پاکستان، تا دموکراسی انتلافی هند. گرایش اصلی در دموکراسی‌های این منطقه، سلطه و حاکمیت حزبی است و دستیابی به قدرت ملی از طریق انتخابات به ندرت اتفاق می‌افتد. تنها هند دموکراسی نسبتاً باثبات را در منطقه تجربه کرده است. این کشور بسیار پهناور، بسیار فقیر با اقوامی بسیار متنوع است اما توانسته است علی‌رغم بروز بحران‌ها، دموکراسی پارلمانی را حفظ و حراست کند.

کشورهای منطقه‌ی جنوب آسیا پس از کسب استقلال در اواسط قرن بیستم، طرح‌هایی را برای توسعه‌ی خود، با واگذاری نقش اصلی به بخش عمومی در حوزه‌ی اقتصاد، آغاز کردند. استراتژی آن‌ها در راستای جبران عقب‌ماندگی‌های به جا مانده از استعمار، بر مبنای خودکفایی و جایگزینی واردات بود. این کشورها اگرچه موقعیت‌هایی را برای رسیدن به پیشرفت اقتصادی در مقایسه با دوره‌ی استعمار به دست آوردند، اما پیش از سه دهه پس از استقلال، نرخ رشد تولید منطقه‌ی جنوب آسیا پایین‌تر از نرخ رشد سایر مناطق جهان بود؛ اقتصاد جنوب آسیا تا اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ یک اقتصاد بسته باقی ماند. در سال ۱۹۸۰ سهم تجارت در تولید ناخالص داخلی در منطقه‌ی آسیا ۲۱ درصد (سهم هند ۱۶ درصد)، کشورهای حوزه‌ی شرق آسیا ۴۵ درصد، و این رقم برای کره‌ی جنوبی ۷۴ درصد گزارش شده است. در همین زمان سهم جنوب آسیا در صادرات جهانی در سطح ناچیزی حدود ۷ درصد بوده است. دلایل پایین بودن رشد تجارت در این منطقه، اقتصاد دستوری، دولتی و بسته این کشورها و نیز سیاست‌های مربوطه بوده است.

کشورهای جنوب آسیا به طور نسبی اکثر شاخص‌های یک اقتصاد توسعه‌نیافته را دارا هستند و علی‌رغم ویژگی مشترک عدم توسعه‌ی نسبی، خود به طیف‌های مختلفی تقسیم می‌شوند که شامل کشورهای در حال توسعه مثل هند، کم‌تر توسعه یافته مانند پاکستان و نظام‌های اقتصادی نسبتاً توسعه‌نیافته مانند بنگلادش، بوتان، برمه و نظایر آن‌ها می‌شود. به طور کلی آسیب‌پذیری و عدم توسعه‌ی اقتصادی و سیاسی در این کشورها موجب تشدید بی‌ثباتی و ناامنی سیاسی و اجتماعی شده است. با این وجود، کشورهای جنوب آسیا در دهه‌ی اخیر رشد اقتصادی خوب (متوسط به بالا) و زندگی اجتماعی رو به پیشرفت را تجربه کرده‌اند. یکی از دلایل پیشرفت این کشورها، گسترش روابط تجاری، مبادله و صدور کالا و نیز اعزام نیروی کار به دیگر مناطق و

ارسال وجوه به سرزمین اصلی بوده است. چالش این منطقه، تأثیر تغییرات آب و هوایی بر زندگی اجتماعی و اقتصادی است.

کتاب حاضر عمدتاً به بررسی شرایط اقتصادی-اجتماعی کشورهای هند، پاکستان، بنگلادش و سری لانکا می پردازد. این کشورها، شاخص ترین کشورهای منطقه ی آسیای جنوبی هستند. در سال ۱۹۵۰ سری لانکا ثروت مندتر از برخی اقتصادهای شرق آسیا از جمله کره ی جنوبی بود. پاکستان نیز درآمد سرانه ی بالاتری داشت. صنعتی شدن هند در اواسط قرن نوزدهم اتفاق افتاده بود و صنعتی شدن کره ی جنوبی حداقل ۵۰ سال بعد. امروزه کره در زمره ی کشورهای توسعه یافته و با درآمد بالاست و این کشورها هم چنان در حال توسعه هستند. کشورهای جنوب آسیا تا سال ۱۹۹۰ به مرحله ی اقتصاد کشورهای کم درآمد رسیدند و از ۱۹۹۰ به بعد با انجام اصلاحات، به رشد دست یافتند و با کمک انقلاب ارتباطات و اطلاعات، روند رشد خود را سرعت بخشیدند. رشد آموزش و کاهش فقر در این دوره برجسته بودند. بنگلادش و هند چشم انداز روشن تری دارند. در سال ۱۹۹۱، ۵۷ درصد مردم بنگلادش زیر فقر بودند که در سال ۲۰۰۵ به ۴۰ درصد رسید. میزان کاهش فقر در ویتنام (شرق آسیا) در همین دوره از ۵۸ درصد به ۲۰ درصد بوده است. جنوب آسیا مأمن ۴۰۰ میلیون نفر از فقیرترین مردم دنیاست و کودکان اش ۵۰ درصد کودکان دچار سوء تغذیه ی دنیا را تشکیل می دهند. در سال ۱۹۶۰ کره ی جنوبی فقیرتر از پاکستان و سری لانکا بود و کمی بیشتر از بنگلادش و هند ثروت داشت. اما تا سال ۱۹۹۵، به اقتصادی با درآمد بالا ارتقا یافت در حالی که اقتصادهای جنوب آسیا به عنوان اقتصادهای کم درآمد شناخته می شوند. البته هند با ۱/۲ میلیارد نفر جمعیت، از نظر تولید صنعتی مقام پنجم دنیا را دارد. هم چنین هند با بیش از یک میلیارد نفر جمعیت با ویژگی هایی هم چون بزرگ ترین دموکراسی جهان، دومین کشور پر جمعیت دنیا، سومین اقتصاد جهان و دارای بزرگ ترین صنعت فیلم سازی و دارای نسبت فقیرترین مردم (۳۰ درصد کل جمعیت) می باشد. فن آوری اطلاعات و مسائل مربوط به آن، دارای سریع ترین رشد در اقتصاد هند طی دهه ی اخیر بوده، و صدها هزار شغل ایجاد کرده است. هند در منطقه با رشد اقتصادی ۸ درصد پیشگام است. میراث حاکمیت استعماری بریتانیا در هند از نظر ساختار خدمات کشوری و صنعتی، این کشور را در جایگاه برتری نسبت به کره ی جنوبی قرار داد. به هر ترتیب حاکمیت استعماری بریتانیا بنیان رشد اقتصادی را در جنوب آسیا فراهم کرد.

کشورهای جنوب آسیا دارای ادیان هندوئیسم، بودائیسم، اسلام و اقوام متعدد هستند. بنگلادش ۱۵۰ میلیون نفر جمعیت، و منبع اصلی درآمد آن ها کشاورزی است. در کشورهای جنوب آسیا، سری لانکا (سیلان) تنها کشوری بود که انگلستان در شرایط ثبات سیاسی و اقتصادی آن جا را ترک کرد اما در دو دهه ی اخیر این کشور سرزمین جدایی طلبان و خنوت های قومی است. بی ثباتی سیاسی، ترور و مداخله ی نظامی یکی از ویژگی های مشترک کشورهای

آسیای جنوبی در شش دهه‌ی اخیر بوده است. اقتصادهای جنوب آسیا دارای سطوح پایین توسعه‌ی انسانی هستند و ضروری است در این کشورها منابع بیشتری به آموزش و بهداشت اختصاص یابد. در منطقه‌ی آسیای جنوبی، به گواهی گزارش‌های بین‌المللی، هنوز ریشه‌کنی فقر به نتایج لازم نرسیده است و یکی از دلایل اصلی این مسئله، رشد جمعیت است. بیش از ۳۰ درصد جمعیت منطقه یعنی جمعیتی بیش از ۴۰۰ میلیون نفر، در فقر به سر می‌برند.

در جنوب آسیا صنایع، کم‌تر خصوصی و کم‌تر دارای گرایش صادراتی هستند. گرایش به سرمایه‌گذاری خارجی اندک است. ضعف‌هایی در زمینه‌هایی هم‌چون تولید برق، ارتباطات راه دور، بانکداری، جاده‌ها و بنادر وجود دارد. از دیگر مشکلات در این منطقه، حمل و نقل جاده‌ای ضعیف، موانع تجارت درون منطقه‌ای، و عدم آمادگی برای ادغام اقتصادی در راستای جهانی شدن است. با این حال، جنوب آسیا در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی یکی از نمونه‌های موفق بوده است.

آسیای جنوبی به طور کلی اگرچه با تکیه بر جهانی شدن و صادرات به نسبت گذشته در حال رشد بوده، اما تغییرات اقلیمی عظیمی را نیز شاهد بوده است که می‌تواند دست‌آوردها را تحت تأثیر قرار دهد.

کتاب حاضر چاپ و ویرایش دوم (همراه با تجدیدنظر و اضافات) اثری است که با همین عنوان در سال ۱۹۹۹ منتشر شده است. آنچه پیش روی خوانندگان ارج‌مند قرار دارد، در سال ۲۰۱۰ به چاپ رسیده، و اثری کم‌نظیر در مورد تجربه‌ی توسعه‌ی اقتصادی در آسیای جنوبی و ابعاد و زمینه‌های مختلف آن است. در این کتاب توجه ویژه‌ای به مهم‌ترین موضوعات توسعه‌ی معاصر شده است، از جمله: بازارهای روبه‌رشد، مسئله‌ی جمعیت و چالش‌های آن، فقر، بازار کار، مدیریت کلان اقتصادی، توسعه‌ی روستایی و کشاورزی، تأثیرات جهانی شدن و انقلاب اطلاعات و ارتباطات، توسعه‌ی انسانی و توسعه‌ی هزاره، تغییرات اقلیمی، سرمایه‌ی انسانی، و زیرساخت‌ها در منطقه‌ی آسیای جنوبی. این کتاب روش مقایسه‌ای تحلیل توسعه را برمی‌گزیند و به جای بررسی جداگانه‌ی کشورها، اقتصاد توسعه را در زمینه‌ی گسترده‌ی منطقه‌ای برمی‌رسد. از این رو چارچوبی قابل تعمیم و بهره‌گیری ارائه می‌کند و مملو از آمار، ارقام و نمودارها، و بر آن اساس، تحلیل‌هایی است کم‌نظیر که می‌توانند مورد بهره‌برداری کارشناسان، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه قرار گیرند. کتاب حاضر نه تنها شرایط موجود در این منطقه و کشورهای آن را تجزیه، تحلیل و نقادی می‌کند، بلکه روندها و چشم‌اندازهای آتی و احیاناً چالش‌های پیش‌رو را نشان می‌دهد. از این رو به عنوان یک متن درسی برای استفاده‌ی دانشجویان، پژوهش‌گران و علاقه‌مندان مسائل توسعه، اقتصاد توسعه، اقتصاد بازرگانی، و مطالعات مربوط به آسیا (دانشجویان علوم سیاسی، اقتصاد، جامعه‌شناسی، مدیریت بازرگانی) توصیه می‌شود.

نویسندگان این مجموعه، از کارشناسان و استادان زبدهی این حوزهی مطالعاتی و مدرس دانشگاههای استرالیا و هند هستند. معظم حسین، استاد گروه تجارت بین الملل و مطالعات آسیایی در دانشگاه گریفیث استرالیا و متخصص در زمینهی اقتصاد سیاسی، توسعهی پایدار، سیاستگذاری اقتصادی و تجاری، و مسائل سیاسی-اقتصادی آسیای جنوبی است. راجات کاتوری، استاد مؤسسهی مدیریت بین المللی دهلی نو و متخصص مسائل اقتصادی هند به ویژه ارتباطات راه دور در این کشور است. ایاناتول اسلام، استاد گروه تجارت بین الملل و مطالعات آسیایی در دانشگاه گریفیث استرالیا و متخصص در زمینهی اقتصاد توسعه و مسائل شرق آسیا است.

در پایان، بر خود لازم می دانم از دوستان عزیزم جناب آقای دکتر محسن شاهرضایی، متخصص ریاضیات، به خاطر مطالعه و مقابلهی مباحث ریاضی در فصول پایانی کتاب، و نیز، مهندس مرتضی مفید، به خاطر ارائهی معادلهایی مناسب برای برخی واژگان مربوط به حوزهی مخابرات، تقدیر و تشکر نمایم. امیدوارم فرصت و زمینهی تکمیل این رشته از مطالعات در قالب تحقیق و ترجمه، بیش از پیش فراهم شود.

رضا شیرزادی

بهار ۱۳۹۲

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد کرج